

بررسی الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه راجع به ضرورت لغو تصدیق اسناد عمومی بیگانه

آرامش شهبازی*

محمد قربان‌پور**

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۳/۴، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۱۰/۲۱)

چکیده

از زمانی که روند تأیید و تصدیق اسناد داخلی جهت ارائه به دوایر خارجی به‌عنوان یک مسئله مطرح شده است ضرورت بررسی الحاق ایران به «کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه راجع به ضرورت لغو تصدیق اسناد عمومی بیگانه» نیز مورد اهتمام جدی قرار گرفته است. شایان ذکر است که ضرورت وجودی کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه، ناشی از تمایل دولت‌ها به مختصرنمودن فرایند تأیید از طریق لغو ضرورت تصدیق اسناد عمومی بیگانه توسط نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی بوده است. با الحاق به این کنوانسیون، ضرورت مراجعه به نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی خارجی در کشورها منتفی می‌شود. این امر می‌تواند خود منبعی درآمدزا برای مرجع یا مراجع صلاحیت‌دار داخلی صادرکننده «تأییدیه» و مانعی برای نمایندگی‌های خارجی جهت کسب درآمد از اتباع ایرانی باشد. این نوشتار ضمن تشریح مطرح‌شدن روند تأیید و تصدیق اسناد داخلی جهت ارائه به دوایر خارجی به‌عنوان یک مسئله، ضرورت بررسی الحاق ایران به کنوانسیون مذکور را بررسی و در پایان، راهکارهایی را به‌منظور بسترسازی مناسب برای اجرای مؤثر آن ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی

کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه، الحاق، دولت جمهوری اسلامی ایران، لغو تصدیق، اسناد عمومی بیگانه، مجاری دیپلماتیک و کنسولی.

مقدمه

پس از وصول یادداشت‌های متعدد از نمایندگی‌های خارجی مقیم تهران به وزارت امور خارجه ایران و نیز مکاتبات پراکنده برخی از نمایندگی‌های ایران در خارج با وزارت امور خارجه، که منعکس‌کننده نقطه‌نظرات وزارت امور خارجه کشورهای محل استقرار آن‌هاست، وجود معضلی در روند تأیید و تصدیق اسناد داخلی جهت ارائه به دوایر خارجی آشکار شد. از این‌رو ضرورت بررسی الحاق ایران به «کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه راجع به ضرورت لغو تصدیق اسناد عمومی بیگانه»^۱ مورد توجه قرار گرفت.

ایرادات مذکور حاکی از قابل‌قبول نبودن اسناد تأییدشده توسط مجاری قانونی ایران، از جمله قوه قضاییه و وزارت امور خارجه، نزد مراجع داخلی کشورهای دیگر و نیز نمایندگی‌های آنان در تهران است. دلیل این امر آن است که با ممهور نمودن اسناد تصدیق‌شده توسط اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه و اداره امور مترجمان رسمی قوه قضاییه، با عبارتی بدین مضمون که «تنها مهر و امضای مترجم و اداره امور مترجمان رسمی قوه قضاییه، صرف‌نظر از محتوا، صحت ترجمه و اصالت سند ترجمه‌شده گواهی می‌گردد»، اصالت این اسناد تأیید نمی‌شود. این ادعا اگرچه مورد قبول مقامات مسئول در اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه نیست^۲ به دلیل صراحت موضوع تصدیق اصالت اسناد دولتی توسط دولت‌ها در کنوانسیون مزبور، از جمهوری اسلامی ایران درخواست شده است که به‌نحو مقتضی مطابق مفاد کنوانسیون مذکور عمل نماید. عملی‌نمودن این تقاضا با پیوستن به این کنوانسیون برآورده می‌شود. بررسی عملکرد کشورها بر اساس کنوانسیون مورد بحث، مؤید استفاده بسیار وسیع و مؤثر و همچنین فقدان هرگونه مانع عملی بزرگ در اجرای این کنوانسیون بوده است.^۳ بر اساس این پیش‌زمینه، کمیسیون ویژه بررسی عملکرد کنوانسیون، مؤکداً به دولت‌های عضو کنوانسیون پیشنهاد می‌کند توسل به کنوانسیون را از دیگر دولت‌ها درخواست نمایند. به‌طور خاص،

1. Convention Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents (Concluded 5 October 1961)

۲. معاون وقت اداره سجلات و احوال شخصیه در ملاقات خود با کنسول سفارت اتریش در تهران در تاریخ ۱۳۸۸/۱/۲۸، در پاسخ به ادعای کنسول اتریش مبنی بر اینکه وزارت امور خارجه تنها مهر قوه قضاییه را تأیید می‌کند و قوه قضاییه هم مهر مترجم را بدون مندرجات متن تأیید می‌نماید، می‌گوید: «وقتی مهر بدون تأیید مندرجات بر روی ترجمه اسناد درج می‌گردد بدین معنی نیست که متن ترجمه سند، مورد تأیید نیست ... در تمام مراحل باید اصل اسناد جهت مطابقت به همراه ترجمه باشد و بدون اصل سند، هیچ ترجمه‌ای تأیید نمی‌شود و بدین لحاظ است که ما نهایت دقت و کنترل را بر ترجمه و اسناد آن انجام می‌دهیم». بایگانی اداره کل کنسولی وزارت امور خارجه.

۳. تا کنون ۱۰۶ دولت، عضو کنوانسیون مذکور شده‌اند. (آخرین بازبینی ۱۳۹۲/۱۰/۲۵). جهت ملاحظه وضعیت عضویت کشورها در این کنوانسیون، ن.ک:

دولت‌های عضو کنفرانس حقوق بین‌الملل خصوصی لاهه^۴ که تاکنون عضو کنوانسیون نشده‌اند به‌منظور عضویت در این کنوانسیون، تشویق به بررسی آن می‌شوند.^۵

نظر به ضرورت‌های مذکور، این کنوانسیون در تاریخ ۱۳۹۱/۱/۲۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. بر اساس تبصره ۲ ماده واحده «قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون لغو ضرورت تصدیق رسمی اسناد دولتی^۶ بیگانه مصوب ۱۹۶۱ میلادی برابر با ۱۳۴۰ هجری شمسی»، «آیین‌نامه اجرایی نحوه تعیین مرجع یا مراجع صدور تأییدیه^۷ و دیگر مقررات اجرایی مربوطه در چارچوب این کنوانسیون، بنا به پیشنهاد وزارت امور خارجه و با همکاری سایر دستگاه‌های ذی‌ربط ظرف سه ماه پس از تصویب الحاق، تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد». خاطرنشان می‌سازد، دولت ایران هنوز سند الحاق به کنوانسیون را تقدیم امین کنوانسیون مذکور ننموده و در نتیجه این کنوانسیون هنوز برای دولت ایران لازم‌الاجرا نیست.

در عین حال، ضرورت وجودی کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه، ناشی از تمایل دولت‌ها به مختصر نمودن فرایند تأیید از طریق لغو ضرورت تصدیق اسناد عمومی بیگانه توسط نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی بوده است. اجابت این خواسته دولت‌ها به واسطه حذف یکی از مراحل لازم جهت تصدیق اوراق مذکور، تسهیلاتی را برای اتباع کشورهای عضو این کنوانسیون فراهم می‌آورد. در این میان، هدف دیگر از اجرای این کنوانسیون یعنی حصول اطمینان از صحت اسناد و تضمین استناد به آن نیز محقق خواهد شد.^۸

با وجود این، به دلیل عدم اشراف بر محتوا و سازوکار موردنظر این کنوانسیون در چگونگی تصدیق اسناد عمومی، بعضاً چنین ادعا شده است که عضویت ایران در این کنوانسیون، موجبات جعل اسناد را فراهم می‌آورد و حذف مجرای تصدیق اسناد توسط مجاری دیپلماتیک و کنسولی، افزایش ورود کالاهای نامرغوب خارجی به داخل کشور، به خصوص در زمینه اقلام دارویی، بهداشتی و پزشکی را به دنبال خواهد داشت.

به نظر می‌رسد، پیوستن به کنوانسیون مذکور به واسطه سازوکار مقرر در آن برای تأیید صحت صدور اسناد عمومی، با ممانعت از تأیید اسناد مجعول موجب اعتمادسازی بیشتر میان کشورهای

۴. این کنوانسیون از جمله فرآورده‌های کنفرانس لاهه راجع به حقوق بین‌الملل خصوصی است که فعالیت خود را از ۱۸۹۳ در لاهه آغاز نموده است. کنوانسیون از سال ۱۹۶۵ میان کشورهای عضو آن لازم‌الاجرا شده است. تارنمای کنفرانس مذکور به قرار زیر است:

http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=1

۵. "Conclusions and Recommendations Adopted by Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions" (28 October to 4 November 2003), p. 4.

۶. در رابطه با ترجمه عبارت «اسناد دولتی» به پاورقی شماره ۲۲، ن.ک:

۷. Apostilles.

۸. "Reports and Recommendations of Section Committees", (United States of America) International Lawyers, ABA Section of International Law, vol. 9, no.4, p. 765.

عضو می‌شود و درعین حال به دلیل کوتاه‌نمودن مسیر مراجعه به نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی خارجی، تسهیلاتی را برای اتباع کشورهای عضو این کنوانسیون فراهم می‌آورد. همچنین کنوانسیون در کنار خدمت به قضات در راستای انجام وظایف خود در توسل به اسناد و مدارک صادره طبق سازوکار پیش‌بینی‌شده در این کنوانسیون، برای کسانی که مایلند در خارج به حقایق مندرج در سند صادره از سوی مراجع دولتی خود استناد ورزند، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است.

۱. بررسی رویه جاری کشور در تأیید اسناد

در فقدان اجرای سیستم یکسان بین‌المللی نوین ناشی از کنوانسیون لاهه ۱۹۶۱ در تصدیق اسناد در ایران، روش سنتی تأیید و تسجیل اسناد، جهت ارائه به دوایر دولتی یا غیردولتی داخلی یا ارگان‌های مربوطه در کشورهای خارجی، معمولاً صرف‌نظر از تابعیت ذی‌نفع و ارائه‌کننده سند و صرفاً با عنایت به نوع سند ابرازی اعمال می‌شود. در این مسیر، اداره امور مترجمان رسمی قوه قضاییه (در ارتباط با ترجمه رسمی اسناد) و اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه در داخل کشور و نمایندگی‌های کنسولی و بعضاً سیاسی ایران در خارج، نقش مهمی ایفا می‌نمایند. این مهم در ماده ۱ «آیین‌نامه تعرفه کنسولی»^۹ چنین بیان شده است: «وزارت امور خارجه ایران در تهران و کنسولگری‌های ایران در خارجه موظفاند اسناد و مدارکی که تسجیل آن‌ها در حدود صلاحیت آن‌ها می‌باشد را طبق مقررات این آیین‌نامه و سایر مقررات مربوط تصدیق نمایند». همچنین برابر «قانون راجع به ترجمه اظهارات و اسناد در محاکم و دفاتر رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۲۰ با اصلاحات ۱۳۷۶/۴/۲۹»، اصولاً ترجمه رسمی شامل تأیید اصالت سند ارائه‌شده نمی‌شود.^{۱۰}

با عنایت به این مختصر، شرح نظام تأیید و تسجیل اسناد در داخل و خارج از کشور در پی می‌آید.

۱-۱. نظام تأیید اسناد در داخل کشور

اساساً تأیید اسناد در داخل کشور، با نظام حاکم بر ترجمه رسمی اسناد توسط مترجمین رسمی دادگستری، تحت نظارت اداره امور مترجمان رسمی قوه قضاییه ارتباطی ناگسستنی دارد. «صاحبان اسناد یا اشخاص ذی‌علاقه» پس از ارائه سند خود نزد مترجمان رسمی دادگستری و معمولاً بدون

۹. مصوب ۱۳۷۶/۱۲/۲۰ هیئت وزیران.

۱۰. قانون راجع به ترجمه اظهارات و اسناد در محاکم و دفاتر رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۲۰ با اصلاحات ۱۳۷۶/۴/۲۹ در ماده ۲ بیان می‌دارد: «ترجمه اسناد ذیل باید از طرف مترجمین رسمی یا مأمورین سیاسی و قنسولی تصدیق شده باشد:

الف) اسنادی که در یکی از کشورهای بیگانه یا در ایران به یکی از زبان‌های غیرفارسی تنظیم شده و در یکی از محاکم و ادارات ایران مورد استفاده باشد.

ب) اسنادی که در ایران تنظیم شده و ترجمه آن به‌منظور استفاده در یکی از کشورهای بیگانه مورد حاجت باشد».

طی مسیر اداره امور مترجمان رسمی قوه قضاییه و اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه که توسط مترجمین رسمی طی می‌شود، سند ترجمه تأیید و تسجیل شده خود را دریافت می‌دارند. این امر در مرحله آتی معمولاً به همراه تأیید مهر وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران نزد نمایندگی کشور خارجی مستقر در تهران که فرد مذکور مایل به ارائه سند خود نزد مراجع آن است، صورت می‌گیرد. در عین حال محدودیت‌هایی در خصوص ترجمه رسمی اسناد وجود دارد. به عبارت دیگر، چنانچه هدف ابرازکننده سند از ارائه آن جهت ترجمه، صرفاً ترجمه غیررسمی نبوده و مایل باشد مراجع ذیصلاح داخلی با تأیید خود، سند ترجمه شده را طبق قوانین داخلی، واجد آثار یک سند رسمی بنمایند، اسناد و مدارک ارائه شده باید دارای برخی اوصاف باشد. در هنگام ترجمه رسمی، ارائه اصل سند به عنوان اصلی اساسی، الزامی بوده و تصویر سند، در برخی مواقع به جز تصویر مصدق آن، مشمول ترجمه رسمی نمی‌شود. این امر جهت اطمینان از اصالت سند ارائه شده جهت ترجمه رسمی بوده و اصل سند به دارنده بازگردانده خواهد شد. با این ملاحظه، در نظام تأیید و تسجیل رسمی اسناد، اسناد و مدارک را می‌توان به طبقات زیر تقسیم نمود:^{۱۱}

۱- اسناد مربوط به احوال شخصیه، ۲- اسناد مالکیت، ۳- انواع گواهی‌نامه‌ها، ۴- مدارک تحصیلی و دانشگاهی، ۵- گواهی‌های آموزشی، ۶- مدارک شرکت‌ها، ۷- گواهی‌های کار، ۸- امور مربوط به اتباع بیگانه، ۹- اسناد و مدارک صادره در خارج از کشور، ۱۰- گواهی‌های پزشکی، ۱۱- گواهی‌های تجاری، ۱۲- مدارک صادره از سوی اقلیت‌های دینی.

توجه در اجزای این طبقات نشان می‌دهد که اسناد مشمول ترجمه رسمی در نظام فعلی تأیید و تسجیل اسناد در ایران، لزوماً اسناد دولتی نیست بلکه بعضاً شامل اسناد صادره از مراجع غیردولتی نیز می‌شود. در این مورد می‌توان به مدارک تحصیلی صادره از مدارس خارجی مستقر در ایران، زیرمجموعه گروه مدارک تحصیلی و دانشگاهی، گواهی‌های مراکز آموزش دوره‌های زبان و گواهی‌های آموزشی کوتاه‌مدت شرکت‌های خصوصی، زیرمجموعه طبقه گواهی‌های آموزشی و قراردادهای شرکت‌های خصوصی، زیرمجموعه طبقه مدارک شرکت‌ها اشاره نمود. با این حال، در ترجمه، تأیید و تسجیل این قبیل اسناد، دخالت ارگان‌های دولتی ذی‌ربط ضرورت دارد. به عنوان مثال، ترجمه رسمی مدارک تحصیلی صادره از مدارس خارجی مستقر در ایران با تأیید اداره امور روابط بین‌الملل وزارت آموزش و پرورش امکان‌پذیر است.

در خصوص طبقه «اسناد و مدارک صادره در خارج از کشور»، اشاره به ماده ۱۲۹۶ قانون مدنی لازم است. مطابق این ماده: «هرگاه موافقت اسناد مزبور در ماده قبل با قوانین محل تنظیم خود توسط نماینده سیاسی یا قنصلی خارجه در ایران تصدیق شده باشد، قبول شدن سند در

۱۱. این طبقه‌بندی‌ها به تفصیل در فصلنامه پیام مترجمان رسمی ایران، ش ۳، صص ۳۴-۴۰ و راهنمای انجام کار در دایره تأیید اسناد و نمایندگی‌های ج.ا.ایران، تهیه شده توسط اداره سجلات و احوال شخصیه در مهرماه ۱۳۷۳ آمده است.

محاكم ایران متوقف بر این است که وزارت امور خارجه ... امضای نماینده خارجه را تصدیق کرده [باشد].»

در راستای رعایت مفاد ماده مذکور، ترجمه رسمی اسناد صادره در کشور خارجی که نزد نمایندگی آن کشور در تهران تأیید شده است، منوط به تأیید اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه است. درعین حال ترجمه سند تأییدشده توسط دایره تأیید اسناد اداره سجلات و احوال شخصیه، با مهر اداره مترجمان رسمی قوه قضاییه معتبر می‌شود و نیازی به تأیید مجدد از سوی وزارت امور خارجه ندارد.^{۱۲}

در نظام فعلی ترجمه و تأیید اسناد، برخی شنیده‌ها حکایت از آن دارد که تعدادی از سفارت‌های خارجی مقیم تهران، اسناد و مدارک ترجمه‌شده توسط برخی مترجمین رسمی معتمد خود را از طی مسیر تأیید اداره مترجمین رسمی قوه قضاییه و اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه معاف می‌دارند. این امر اگرچه با هدف کاهش فرایند تأیید اسناد که از زمان الحاق به کنوانسیون لاهه ۱۹۶۱ دنبال می‌شود هماهنگی دارد، با سازوکار طراحی‌شده در این کنوانسیون به‌منظور دستیابی به این هدف، همخوان نیست.

۱-۲. نظام تأیید اسناد توسط نمایندگی‌های کشور در خارج

تأیید مدارک ایرانیان مقیم خارج از کشور یا بیگانگانی که قصد ارائه اسناد و مدارک خود به مراجع مربوطه در ایران را داشته باشند بر عهده نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در کشورهای متوقف‌فیه بوده و تأیید مهر و امضای این نمایندگی‌ها توسط دایره تأیید اسناد اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه صورت می‌پذیرد. عملکرد مذکور مطابق با مفاد ماده ۱۲۹۵ قانون مدنی است که بیان می‌دارد: «محاكم ایران به اسناد تنظیم‌شده در کشورهای خارجی همان اعتباری را خواهند داد که آن اسناد مطابق قوانین کشوری که در آنجا تنظیم شده دارا می‌باشد، مشروط بر اینکه ... رابعاً نماینده سیاسی یا قنسولی ایران در کشوری که سند در آنجا تنظیم شده یا نماینده سیاسی و قنسولی کشور مزبور در ایران تصدیق کرده باشد که سند، موافق قوانین محل، تنظیم یافته است.»

در این ارتباط، حسب بند ۲ بخشنامه شماره ۲۰۰۰/۷۲۲/۱۸۰ مورخ ۱۳۸۳/۶/۱۰ وزیر امور خارجه به نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور، «تأیید مدارک صادره در کشور ثالث توسط نمایندگی‌ها در خارج از کشور، منوط به تصدیق آن از سوی وزارت امور خارجه کشور متوقف‌فیه می‌باشد.»

۱۲. راهنمای انجام کار در دایره تأیید اسناد و نمایندگی‌های ج.ا. ایران، تهیه‌شده در اداره سجلات و احوال شخصیه، مهرماه ۱۳۷۳، ص ۱۶.

در ارتباط با عملکرد مذکور و در راستای رعایت مفاد ماده ۶ قانون مدنی که بیان می‌دارد: «قوانین مربوط به احوال شخصیه از قبیل نکاح و طلاق و اهلیت اشخاص و ارث در مورد کلیه اتباع ایران و لو اینکه مقیم در خارج باشند مجری خواهد بود»، تنها مهر و امضای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در رابطه با اسناد مشمول ماده مذکور، قابل تأیید خواهد بود.^{۱۳}

«مدارک تحصیلی اعم از اصل مدرک فارغ التحصیلی، گواهی اشتغال به تحصیل و ریزنمرات، همچنین امور مالی مثل وکالت‌نامه، رضایت‌نامه، شرکت‌نامه و خلاصه هر نوع مدرک دیگر از این قبیل، تنها با مهر و امضای نمایندگی جمهوری اسلامی ایران اعتبار داشته و قابل تأیید می‌باشد».^{۱۴}

حسب ماده ۶ آیین‌نامه تعرفه کنسولی: «سفارت یا کنسولگری‌های ایران حق ندارند نسبت به اسناد و اوراقی که در خارج از حوزه مأموریت آن‌ها تنظیم شده است اقدام به تصدیق نمایند»؛^{۱۵} ضمن آنکه تصدیق در نمایندگی‌های کشور در خارج، حسب مفاد تبصره ۲ بند (ج) ماده ۵ آیین‌نامه مذکور، بر اساس «نمونه امضای کارمندان مجاز به تصدیق وزارت امور خارجه یا حکومت یا اتاق بازرگانی در ممالک خارجه که برای سفارت‌ها و کنسولگری‌های ایران فرستاده می‌شود...» صورت می‌پذیرد.

۱-۳. احراز اصالت سند در نظام جاری تأیید اسناد

همان‌گونه که در مقدمه به اختصار اشاره شد، عدم تأیید اصالت سند و مهر و امضای منقوش بر آن توسط وزارت امور خارجه، موجب ایجاد نگرانی‌هایی برای برخی نمایندگی‌های خارجی در ایران و برخی کشورهای محل ارائه این اسناد شده است. این نگرانی در رابطه با اصالت سند، منجر به عدم تأیید اسناد مذکور توسط نمایندگی‌های خارجی در تهران یا عدم قبول این اسناد در مراجع مربوطه کشورهای خارجی شده و مشکلات عدیده‌ای را برای اتباع ایران ایجاد نموده است. به‌طور خاص، موضوع اصالت مدارک تحصیلی و دانشگاهی در صدر مشکلات مذکور قرار دارد. این امر موجب شد اداره کل امور دانشجویان داخل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پس از شکایت برخی افراد به آن اداره کل مبنی بر عدم تأیید مدارک دانشگاهی آنان نزد سفارت اتریش در تهران، با ادعای عدم تأیید اصل مدارک تحصیلی توسط آن وزارت، طی نامه‌ای به وزارت امور خارجه، از این وزارتخانه می‌خواهد «... سفارت اتریش را از نظر اینکه تأیید مدارک تحصیلی [توسط آن وزارتخانه طی مه‌ری تحت] ... عنوان «مهر و امضای مسئولین دانشگاه مورد تأیید

۱۳. همان، ص ۱۶.

۱۴. همان.

۱۵. همچنین، ن.ک: بند ۱ بخشنامه شماره ۲۰۰۰/۷۲۲/۱۸۰ مورخ ۱۳۸۳/۶/۱۰ وزیر امور خارجه به نمایندگی‌های ج.ا. ایران در خارج از کشور.

می‌باشد» صورت می‌گیرد، توجیه [نماید]^{۱۶}.

در خصوص این موضوع، سفارت اتریش طی یادداشتی به وزارت امور خارجه ایران اشعار می‌دارد: «از این پس سفارت... ترجمه‌ها[یی] را که اصل مدرک آن یا کپی اصل مدرک، تأیید نشده باشد تأیید نمی‌نماید». در پی این یادداشت، نمایندگی ایران در وین ضمن ارسال ترجمه یادداشت وزارت امور خارجه کشور متوقف‌فیه به اداره سجلات و احوال شخصیه، خواهان پاسخ آن اداره به برخی پرسش‌های مطروحه در آن یادداشت شد. از جمله در قسمت اخیر بند ۵ یادداشت مذکور آمده است: «... جهت جلب اعتماد متقابل، بسیار مهم است که برای ما روشن شود که آیا واقعی بودن و صحت اسناد و مدارکی که از سوی وزارت امور خارجه ایران مورد تأیید قرار می‌گیرند، به وسیله مترجم یا مراجع ذی‌صلاح بالاتر کنترل می‌شوند یا اینکه صحت و سقم آن‌ها توسط وزارت امور خارجه بررسی می‌گردد...»^{۱۷}.

در ارتباط با اتخاذ رویه جدید سفارت اتریش در تهران «در خصوص لزوم تأیید هم‌زمان اصل اسناد و مدارک ایرانیان به هنگام تأیید ترجمه آن‌ها»، طی ملاقاتی که میان کنسول سفارت اتریش در تهران و معاون وقت اداره سجلات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه ایران صورت می‌پذیرد، کنسول مذکور بیان می‌دارد: «... موظف هستم اعلام نمایم، نظر به اینکه اسناد در ایران پس از ترجمه توسط مترجم، به تأیید قوه قضاییه و وزارت امور خارجه می‌رسد، ... اصل یا کپی اسناد ایرانی را نیز تأیید نمایید ... نکته اینجاست که وزارت امور خارجه صرفاً مهر قوه قضاییه و او نیز مهر مترجم را بدون مندرجات متن تأیید می‌نماید و این جای سؤال دارد زیرا برای ما مهم است که متن مورد تأیید قرار گیرد...»^{۱۸}.

اما صرف‌نظر از موضوع اصالت مدارک تحصیلی و دانشگاهی که عمده توجه مراجع ذی‌صلاح خارجی را به خود جلب نموده و همان‌گونه که در نامه اداره کل امور دانشجویان داخل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری خطاب به وزارت امور خارجه، اداره مترجمین رسمی اشاره شد، دارنده مدرک پیش از تأیید مدرک توسط اداره سجلات و حتی در آغاز ترجمه رسمی توسط مترجم رسمی دادگستری، باید مهر و امضای وزارت علوم را مبنی بر تأیید مهر و امضای مسئولین دانشگاه که بر مدرک موردنظر نقش بسته باشد اخذ نماید. سایر ترتیبات قانونی حاکم و نظامات عرفی جاری بر عملکرد مجاری ذی‌ربط در ترجمه، تأیید و تسجیل اسناد نیز دلالت بر عزم متصدیان امر در جهت جلوگیری از تصدیق اسناد معمول و غیرواقعی از طریق سازوکارهای گوناگون دارد. در این ارتباط بند ۹ بخشنامه فوق‌الاشاره وزیر امور خارجه مقرر می‌دارد: «وزارت

۱۶. بایگانی اداره کل کنسولی وزارت امور خارجه.

۱۷. همان.

۱۸. همان.

امور خارجه و نمایندگی‌ها، اسناد و مدارک را بدون توجه به مندرجات متن و پس از اطمینان از اصالت و اعتبار سند، مورد تصدیق قرار می‌دهند».

در همین راستا، معاون وقت اداره سجات و احوال شخصیه در ملاقات خود با کنسول اتریش در تهران بر این نکته تأکید دارد که «... [زمانی که] مهر تأیید بدون [تأیید] مندرجات، بر روی ترجمه اسناد درج می‌گردد بدین معنا نیست که متن ترجمه سند مورد تأیید نمی‌باشد ... در تمام مراحل باید اصل اسناد جهت مطابقت به همراه ترجمه باشد و بدون اصل سند، هیچ ترجمه‌ای تأیید نمی‌گردد و بدین لحاظ است که ما نهایت دقت و کنترل را روی ترجمه و اسناد آن انجام می‌دهیم». در عین حال، در ترجمه رسمی برخی اسناد، علاوه بر ارائه اصل مدرک مذکور، تأیید مقام ذی‌صلاح مربوطه داخلی پیش از تأیید و تسجیل نهایی توسط وزارت امور خارجه نیز مورد نیاز است. آنچه هم‌اکنون در خصوص اسناد و مدارک تحصیلی و دانشگاهی اجرا می‌شود یا حتی در موارد جزئی همچون ترجمه رسمی فیش‌های حقوقی ادارات دولتی، با مهر اداره کارگزینی یا ارائه حکم امکان‌پذیر می‌شود، از این جمله است. پر واضح است از آنجایی که مندرجات مهر دایره تأیید اسناد اداره سجات و احوال شخصیه وزارت امور خارجه محتوی تأیید اصالت سند نبوده و حتی صراحتاً از تأیید «محتوا، صحت ترجمه و اصالت سند ترجمه‌شده» خودداری می‌نماید، به‌طور طبیعی منجر به ابراز نگرانی مراجع ذی‌صلاح خارجی می‌شود، درحالی که کنوانسیون لاهه ۱۹۶۱ با صدور تأییدیه،^{۱۹} نسبت به مهر، امضا و سمت شخص مسئول امضاکننده سند، صحه گذاشته و اصالت سند را فارغ از محتوای آن تأیید می‌نماید. از این رو بررسی تجدیدنظر در روند شکلی جاری در تأیید و تسجیل اسناد در ایران به‌منظور برطرف کردن ایراد مذکور، مناسب و شایسته به نظر می‌رسد.

۲. نظام تأیید اسناد در پرتو کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه

۲-۱. کلیات

این کنوانسیون با هدف تسهیل تأیید اسناد عمومی، با کوتاه‌کردن مراجعه اتباع دولت عضو صادرکننده سند به نمایندگی‌های دیپلماتیک یا کنسولی کشور محل ارائه آن سند در کشورش به‌منظور تصدیق سندی که در کشورش صادر شده، تنظیم یافته است. این مهم با این عبارت در ماده ۲ کنوانسیون بیان شده است که: «هر دولت متعاقد از تصدیق اسنادی که مشمول کنوانسیون حاضر بوده و در قلمرو آن ارائه می‌شود معاف است. در راستای مقاصد این کنوانسیون، تصدیق، تنها به معنای تشریفات است که توسط آن، نمایندگی‌های دیپلماتیک یا کنسولی دولتی که اسناد باید در آن ارائه شود، صحت امضا، اهلیت امضاکننده سند، و در موارد مقتضی، مهر و تمبر منقوش بر آن را تأیید

می‌کنند».

کنوانسیون، تشریفات پیچیده تأیید یک سند را به‌منظور ارائه نزد مراجع مربوطه دولت خارجی با صدور یک «تأییدیه» در شکل تعریف‌شده خاص که تحت‌عنوان «Apostille» شناخته شده و ضمیمه کنوانسیون است و توسط مراجع صلاحیت‌دار دولت محل تهیه سند صادر می‌شود، ساده نموده است. این «تأییدیه» بر روی سند یا بر روی یک برگ ضمیمه الصاق شده و حاوی تاریخ، شماره و ثبت است.^{۲۰}

از سوی دیگر، معافیت مذکور با الصاق «تأییدیه»، تنها نسبت به «اسناد عمومی»^{۲۱} جاری خواهد بود. با این حال کنوانسیون از ارائه تعریفی خاص از عبارت «اسناد عمومی» خودداری نموده و تنها در ماده ۱ به‌طور ضمنی، با ذکر مصادیقی از اسناد عمومی، از ارگان‌های دولتی یا صلاحیت‌دار از جانب دولت، که اسناد صادره توسط آن‌ها سند عمومی محسوب می‌شود، یاد می‌کند. در عین حال میان تهیه‌کنندگان پیش‌نویس کنوانسیون در خصوص کاربرد عبارت Public Documents و Official Documents مباحثات زیادی وجود داشت. در نهایت عبارت «اسناد عمومی» ترجیح داده شد، چرا که هیئت‌های نمایندگی بر این موضوع اتفاق نظر داشتند که تصدیق (در مفهوم ماده ۲ کنوانسیون) باید برای همه اسناد به‌جز اسنادی که توسط اشخاص در سمت شخصی خود امضا می‌شود، اعمال شود. با این دیدگاه، عبارت Official Documents بیانگر این ایده نبود. این عبارت، قلمرو کنوانسیون را بسیار مضیق می‌نمود چرا که اسناد محضری نمی‌توانست جزء این گزینه قرار گیرد. از این رو عبارت «اسناد عمومی» بدان دلیل که حاوی ابهام مذکور نیست، مورد پذیرش کشورها قرار گرفت.^{۲۲} با وجود این، تصمیم‌گیری در خصوص عمومی بودن یک سند بر عهده مراجع ذی‌صلاح دولت صادرکننده آن سند خواهد بود.^{۲۳}

با توجه به مقرره‌های کنوانسیون مشخص می‌شود که کنوانسیون، تنها به موضوع تصدیق اصل

20. Y. Loussouarn, "Explanatory Report on the Hague Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents" (hereinafter, Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention), 1961, pp.1-2, available at: http://hchc.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=52&dtid=3, Yvon Loussouarn was the Rapporteur of the First Commission.

21. Public Documents

22. Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention, pp.3-4.

23. Conclusions and Recommendations of the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Service, Taking of Evidence and Access to Justice Conventions, (2 to 12 February 2009), no. 72.

در ترجمه کنوانسیون و مصوبه مجلس شورای اسلامی، معادل عبارت Public Document «سند دولتی» آمده است و حال آنکه در معنای این کنوانسیون، اسناد مشمول این کنوانسیون، فراتر از سند دولتی بوده و اسناد صادره از محضرها و دفترخانه‌های اسناد رسمی را نیز شامل می‌شود. این درحالی است که اسناد اخیر در معنی دقیق حقوقی، سند دولتی محسوب نمی‌شود. با این حال اگرچه برابر تعریف مقرر در ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی از سند رسمی، سند رسمی بیان‌کننده مقصود کنوانسیون هم خواهد بود، از آنجاکه تدوین‌کنندگان کنوانسیون، به‌عمد عبارت سند رسمی را در کنوانسیون نگنجانده‌اند، ترجمه عبارت مذکور به سند رسمی در نسخه فارسی کنوانسیون مناسب به نظر نمی‌رسد.

اسناد عمومی می‌پردازد و نسبت به چگونگی تصدیق «رونوشت مصدق»^{۲۴} اسناد عمومی ساکت است. این سؤال را صراحتاً کمیسیون ویژه سال ۲۰۰۳ که به منظور بررسی عملکرد کنوانسیون تشکیل شد مطرح کرد. نتیجه و پیشنهاد شماره ۱۱ این نشست بدین شرح بود: «در ارتباط با صدور «تأییدیه» جهت رونوشت مصدق یک سند عمومی، کمیسیون ویژه نتیجه‌گیری نمود که ماده ۱ کنوانسیون می‌تواند بر رونوشت مصدق اسناد عمومی نیز اعمال شود. با وجود این، دولت‌ها می‌توانند بر اساس سیاست عمومی^{۲۵} خود از صدور «تأییدیه» نسبت به رونوشت مصدق اسناد عمومی شانه خالی کنند».^{۲۶} قسمت اخیر می‌تواند نسبت به موضوع خاص کپی گذرنامه، که کشورها با حساسیت‌های امنیتی به آن می‌نگرند مصداق داشته باشد.^{۲۷} همچنین کمیسیون ویژه در پیشنهادهاى خود مورخ فوریه ۲۰۰۹ بیان می‌دارد: «در جایی که کپی مصدق توسط مرجعی که سند اصلی را تنظیم کرده است صادر شود، برخی دولت‌ها کپی مصدق را به عنوان المثنی در نظر گرفته و برخی دیگر آن را کپی مصدق تلقی می‌کنند. در خصوص مورد اول، «تأییدیه» صادره مربوط به اعتبار سند اصلی خواهد بود و در مورد دیگر، «تأییدیه» مربوط به اعتبار تصدیق می‌شود».^{۲۸}

نکته‌ای که ذکر آن در این بخش ضروری است، عبارت قسمت اخیر ماده ۲ کنوانسیون در تعیین قلمرو اعمال کنوانسیون، با ارائه تعریف مشخص و دقیق از عملیات «تصدیق»^{۲۹} است. طبق ماده ۲، «... در راستای مقاصد این کنوانسیون، تصدیق تنها به معنای تشریفاتی است که توسط آن، نمایندگی‌های دیپلماتیک یا کنسولی دولتی که اسناد باید در آن ارائه شود، صحت امضا، اهلیت امضاکننده سند، و در موارد مقتضی، مهر و تمبر منقوش بر آن را تأیید می‌کنند». ارائه تعریف دقیق از عمل «تصدیق»، که بنیان استقرار کنوانسیون بر آن قرار گرفته است، توضیحی روشن برای کشورهای عضو به منظور کوتاه‌نمودن مسیر تأیید اسناد عمومی است.

۲-۲. قلمرو کنوانسیون

به‌طور کلی، همان‌گونه که ذکر شد و از عنوان کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه در خصوص لغو ضرورت تصدیق اسناد عمومی بیگانه برمی‌آید، این کنوانسیون صرفاً بر تأیید «اسناد عمومی» حاکمیت دارد.

24. Certified Copy

25. Public Policy

26. Conventions and Recommendations Adopted by the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions, November 2003, no. 11, see http://www.hcch.net/upload/wop/lse_concl_e.pdf

27. Questions Relating to the Apostille Convention (1): Which Documents May be Apostilled?, 2006, available at: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=3770&dtid=28

28. Conclusions and Recommendations of the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Service, Taking of Evidence and Access to Justice Conventions, (2 to 12 February 2009), no.74(i).

29. Legalization

درعین‌حال کنوانسیون می‌کوشد ضمن بیان مصادیقی از اسناد عمومی در ماده ۱، از ارائه تعریفی جامع و کامل از سند عمومی خودداری نماید. در این راستا، کنوانسیون در همان ماده، استثنائات وارد بر کنوانسیون را ذکر می‌کند. این امر به روشن‌شدن قلمرو کنوانسیون کمک شایانی می‌نماید. باوجود این، آنچه از فحوای گزارش‌های کمیسیون‌های ویژه بررسی عملکرد کنوانسیون و همچنین پاسخ‌های واصله از دولت‌های عضو کنوانسیون به پرسش‌نامه‌های دبیرخانه دائمی کنفرانس حقوق بین‌الملل خصوصی بر می‌آید، آن است که کشورها در تعیین قلمرو اسناد مشمول کنوانسیون به تفسیر موسع متوسل می‌شوند.^{۳۰} در توجیه این عملکرد می‌توان به دلایلی نظیر کاربرد مناسب و مؤثر کنوانسیون و تسهیل امور میان دولت‌های عضو اشاره کرد. درحالی‌جهت اعمال کنوانسیون، دو شرط باید محقق شود. اولاً، این اسناد باید «اسناد عمومی» و ثانیاً اسنادی باشد که در سرزمین یک دولت عضو صادر و در سرزمین دولت عضو دیگر ارائه شده باشد.^{۳۱} از این‌رو می‌توان نتیجه گرفت که کنوانسیون بر اساس اصل «عمل متقابل» بنیان شده است.^{۳۲}

این قسمت، قلمرو کنوانسیون مذکور را با تأکید بر وضعیت خاص دانشنامه‌های آموزشی و تحصیلی بررسی می‌کند. این دانشنامه‌ها از جایگاه درخور توجهی در کشورهای عضو کنوانسیون برخوردار شده است.

الف) اسناد مشمول کنوانسیون

کنوانسیون در قسمت اول ماده ۱ در راستای اهداف مورد نظر خود، موارد زیر را به‌عنوان اسناد عمومی تلقی می‌نماید:

- الف) اسناد صادره از سوی یک مرجع یا مقام رسمی مرتبط با دادگاه‌ها یا محاکم کشور شامل دادستان عمومی، منشی دادگاه یا مأمور ابلاغ،
- ب) اسناد اداری،
- ج) اسناد محضری،

د) گواهی‌های رسمی ضمیمه‌شده به مدارکی که اشخاص به اعتبار مقام و سمت شخصی خود امضا کرده‌اند، نظیر گواهی‌های رسمی که به ثبت و ضبط سند یا واقعه‌ای که در تاریخ

30. Hague Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents, Succinct Explanations in Preparation of the Special Commission, Drawn up by the Permanent Bureau, August 2003, p. 9.

31. دبیرخانه دائمی کنفرانس لاهه، درخواستی دریافت کرده بود که تعیین نماید آیا کنوانسیون نسبت به اسناد صادره توسط مؤسسات اتحادیه اروپا و ارائه‌شده در سرزمین یک دولت عضو، قابل اعمال خواهد بود؟ پاسخ منفی دبیرخانه، چنین توجیه شد که اتحادیه اروپا عضو کنوانسیون نیست. به نقل از:

Succinct Explanations in Preparation of the Special Commission, Drawn Up by the Permanent Bureau, August 2003, p. 9.

32. *Ibid.*

معینی وجود داشته می‌پردازد و همچنین تصدیق امضاها را رسمی و محضری. در ارتباط با بند (الف)، کمیسیون تهیه‌کننده کنوانسیون احساس کرد که عبارت محاکم یا دادگاه‌ها باید در موسع‌ترین معنی «صلاحیتی»^{۳۳} خود تفسیر شود و نه تنها اسناد صادره از محاکم قضایی، بلکه اسناد صادره از محاکم اداری و قانون اساسی را نیز در بر گیرد. همچنین، این نکته در ارتباط با بند (د) فوق، حائز اهمیت است چرا که متن بند اخیر، اشاره‌ای به سند حقیقی امضا شده توسط اشخاص در سمت شخصی آن‌ها ندارد، بلکه صرفاً به گواهی‌نامه‌های رسمی توجه دارد که به این اسناد پیوست شده است. از آنجاکه ممکن است ملاحظه تفکیک مذکور، منجر به ابهام در شناسایی اسناد مربوطه شود، کمیسیون تهیه‌کننده پیش‌نویس احساس کرد که خردمندانه‌تر آن است که با ذکر تعدادی مثال، به توضیح این موضوع بپردازد، اگرچه این بدان معنی نیست که مثال‌های ارائه شده حصری است.^{۳۴}

ب) استثنائات وارد بر کنوانسیون

در راستای روشن شدن قلمرو کنوانسیون، برخی اسناد در ماده ۱ از شمول کنوانسیون خارج شده است. به عبارت دیگر، در خصوص این اسناد همچنان با روش تأیید اسناد به نحو فعلی رفتار خواهد شد. در ادامه ماده ۱ آمده است: «... این کنوانسیون شامل موارد زیر نمی‌شود:

الف) اسنادی که نمایندگی‌های دیپلماتیک یا کنسولی آن‌ها را تصدیق نمایند،

ب) اسناد اداری که مستقیماً با عملیات تجاری و گمرکی مربوط می‌شوند».

در خصوص شمول کنوانسیون به اسناد و مدارکی که نمایندگی‌های کنسولی یا دیپلماتیک یک کشور در قلمرو کشور دیگر، در مقام سردفتر اسناد رسمی کشور خود عمل می‌نمایند، مشکلات عدیده‌ای بروز خواهد کرد. به عنوان مثال، چنانچه سندی در ایتالیا توسط یک کنسول فرانسه صادر شود، این سند تا جایی که به مراجع ایتالیایی مربوط است سند خارجی محسوب می‌شود، چنان که همان سند در فرانسه توسط یک سردفتر اسناد رسمی صادر می‌شد. از این رو بسیار نامناسب می‌نماید که قوانین کنوانسیون نسبت به چنین سندی اعمال شود، چه آنکه ضروری است سند مذکور به منظور دریافت تصدیق‌نامه به کشور متبوع کنسول صادرکننده آن ارسال و مجدداً برای کشوری که قرار است سند مذکور در آن ارائه شود بازپس فرستاده شود.^{۳۵} قبول این امر، خلاف فلسفه وجودی تدوین و اجرای کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه خواهد بود.

اما استثنای بند (ب) فوق‌الاشاره با این واقعیت قابل توجیه است که هم‌اکنون در اغلب کشورها با چنین اسنادی برخورد مطلوبی صورت می‌پذیرد. بنابراین شمول آن در قلمرو

33. Jurisdiction

34. Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention, pp. 4.

35. See: Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention, p. 4.

کنوانسیون ضروری نیست. باوجود این، توافق بر این عبارت پس از مباحثات و مذاکرات طولانی مدت حاصل شد. سؤال این بود که آیا استثنایی نسبت به این مستثنا وجود داشته باشد یا خیر و اینکه آیا گواهی مبدأ و گواهی‌های صادرات/ واردات داخل در قلمرو کنوانسیون قرار گیرد یا خیر. سرانجام به دو دلیل این امر صورت پذیرفت. اولاً، در زمانی که دولت‌های اروپایی طرف‌های اولیه مذاکرات کنوانسیون لاهه ۱۹۶۱ بودند، این اسناد را همان‌گونه که صادر می‌شد معتبر دانسته و نیازمند اخذ تأیید مجدد نمی‌دانستند. ثانیاً، در مواردی که تشریفاتی مورد نیاز است، این موضوع در رابطه با تأیید نیست بلکه به تصدیق محتوا، حجم یا ظرفیت مربوط می‌شود و مبین بررسی فیزیکی و خارجی توسط مرجع صلاحیت‌دار است. سرانجام اینکه گواهی‌های صادرات و واردات، اغلب در کشوری که آن را صادر کرده است، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

از سویی، کمیسیون تدوین کنوانسیون درصدد آن بود که از توسعه دامنه این استثنا خودداری شود. از این‌رو با به‌کاربردن عبارت توصیفی «اداری»^{۳۶} در بند مذکور، اسناد تجاری مانند قراردادهای و وکالت‌نامه‌های مربوطه در این زمینه را مشمول مقررات کنوانسیون ساخت. به‌علاوه، قید «مستقیماً»^{۳۷} نظر به محدود نمودن استثنا، تنها نسبت به اسنادی دارد که محتوای آن‌ها بیانگر این است که صرفاً به‌منظور فعالیت‌های تجاری یا گمرکی صادر شده است. بنابراین، آن دسته اسنادی که ممکن است گاهی به‌منظور فعالیت‌های تجاری به‌کار رود، مانند گواهی‌های صادره توسط ادارات ثبت اختراعات، در دامنه استثنای مذکور قرار نگرفته و مشمول کنوانسیون قرار خواهد گرفت.^{۳۸} نظرسنجی صورت‌گرفته از کشورها در سال ۲۰۰۸ نشان می‌دهد که بسیاری کشورها در رابطه با استثنای اخیر با مشکلاتی مواجه بوده‌اند. بسیاری از دولت‌های پاسخ‌دهنده بر تنوع رویه دولت‌ها در رابطه با این استثنا و نتایج غیرمعمول آن تأکید نموده‌اند. برخی دولت‌ها اعلام کرده‌اند که «تأییدیه» را برای اسنادی که ظاهراً داخل در این استثنا قرار می‌گیرد، صادر می‌نمایند چرا که دولت‌های مقصد، چنین تقاضایی دارند. به‌طور کلی اکثریت دولت‌های مورد پرسش، طبقات زیر را داخل در قلمرو کنوانسیون قرار داده‌اند: گواهی‌های مبدأ،^{۳۹} گواهی‌های صادرات،^{۴۰} گواهی‌های واردات،^{۴۱} گواهی‌های ثبت تولیدات^{۴۲} و گواهی‌های تطبیق.^{۴۳}

36. Administrative

37. Directly

38. See: Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention, p. 5.

39. Certificate of Origin

40. Expert Licenses

41. Import Licenses

42. Certificates of Products Registration

43. Certificates of Conformity

ج) وضعیت تأیید دانشنامه‌ها

«دانشنامه‌ها»^{۴۴} به نفس خود، یک طبقه محسوب نمی‌شود اما در نظام تأیید اسناد از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. این امر به دلیل حجم بسیار زیاد ارائه این طبقه از اسناد و آثار بسیار مهم منبعث از اعمال آن‌ها است. این خصوصیات باعث شده است تا موضوع، نزد کشورهای عضو کنوانسیون و نیز دبیرخانه کنفرانس حقوق بین‌الملل خصوصی لاهه از اهمیت زیادی برخوردار شود. به‌طور سنتی دانشنامه‌ها به دو دسته قابل تفکیک است: دانشنامه‌های صادره از مؤسسات و نهادهای دولتی و دانشنامه‌های صادره از مؤسسات خصوصی.^{۴۵} طبیعتاً تأییدیه بر اساس ماده ۱ کنوانسیون، نسبت به دانشنامه‌های صادره از مراجع دولتی، مستقیماً صادر می‌شود اما دانشنامه‌های گروه دوم، مستقیماً مشمول صدور تأییدیه نمی‌شود. موضوع در همین جا از اهمیت برخوردار شده و حساسیت کشورها را برمی‌انگیزد. ترفندی که در برخی کشورها به‌منظور الصاق «تأییدیه» به دانشنامه‌های خصوصی، یعنی دانشنامه‌های غیردولتی به‌کار می‌رود این است که چنین دانشنامه‌هایی متعاقباً توسط سردفتر اسناد رسمی یا مرجع مشابه آن تأیید می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، آن مرجع تأیید می‌نماید که رونوشت دانشنامه خصوصی برابر با اصل است. بدون شک در این مرحله، رونوشت مصدق، بیانگر یک سند عمومی بوده و واجد الصاق «تأییدیه» می‌شود. اگرچه «تأییدیه» به محتوا و اصالت دانشنامه شخصی مربوط نمی‌شود، انضمام آن، شائبه صحت سند را برای عوام به دنبال خواهد داشت. این موضوع به‌خصوص در رابطه با دانشنامه‌هایی که بدون گذراندن مقاطع تحصیلی و از طریق اینترنت صادر و تحت عنوان «Diploma Mills» شناخته می‌شود اهمیت می‌یابد. در این رابطه، عملکرد دولت‌ها در خصوص صدور تأییدیه نسبت به دانشنامه‌ها در دو طبقه عمده قابل تقسیم‌بندی است:

طبقه اول، دولت‌هایی که رویه و آیین خاصی را جهت صدور تأییدیه برای دانشنامه‌ها در پیش نمی‌گیرند. این دولت‌ها صدور تأییدیه را بر این مبنا که آیا دانشنامه سند عمومی هست یا خیر، بدون هیچ‌گونه ارزیابی نسبت به محتوای دانشنامه، دنبال می‌کنند. در این رابطه نیز عملکرد دولت‌ها به دو گروه قابل تقسیم است. برخی از آن‌ها صرفاً به عمومی و خصوصی بودن ماهیت مؤسسه محل صدور دانشنامه توجه می‌نمایند و برخی دیگر از دولت‌ها دانشنامه‌ها را هنگامی اسناد عمومی محسوب می‌کنند که یک مؤسسه آموزشی آن را تأیید کرده یا از مؤسسه‌ای صادر شده باشد که قانوناً بر اساس قوانین داخلی آن‌ها شناسایی شده باشد. بر اساس این رویکرد،

44. Diplomas

دانشنامه در مفهوم این کنوانسیون و این مقاله، شامل همه اسناد صادره از یک مؤسسه آموزشی می‌شود. چنین اسنادی گواهی‌نامه‌های حضور یا موفقیت در یک دوره، رتبه، گزارش‌های دانشگاهی، نمرات، گواهی‌های حرفه و ... را در بر می‌گیرد.

45. Hague Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents (Hague Apostille Convention), Questionnaire: Diplomas and other education documents within the framework of the Apostille Convention, Prepared by the Permanent Bureau, April 2005, p. 3.

«تأییدیه» مستقیماً مربوط به خود دانشنامه می‌شود.^{۴۶}

طبقه دوم، دولت‌هایی که آیین خاصی را به‌منظور صدور تأییدیه برای دانشنامه‌ها ایجاد کرده‌اند. این عملکرد بدواً به‌منظور توصیف دانشنامه به‌عنوان سند عمومی یا خصوصی طراحی نشده، بلکه تمرکز اصلی آن بر محتوای دانشنامه است. بر این اساس، محتوا در برابر صرف اصل دانشنامه، توسط یک مرجع آموزشی مانند وزارت آموزش یا یک نمایندگی دولتی دیگر تأیید می‌شود. چنانچه محتوای دانشنامه به تأیید مرجع مذکور رسید، آن مرجع تصدیقی‌ای صادر خواهد نمود که به همراه دانشنامه به مرجع صلاحیت‌دار صدور «تأییدیه» تحویل و آن مرجع، تصدیقیه صادره از مرجع آموزشی را با صدور «تأییدیه»، معتبر اعلام می‌کند.^{۴۷}

باین‌حال، ممکن است سیستم صدور «تأییدیه» نسبت به رونوشت‌های مصدق دانشنامه‌ها توسط «Diploma Mills» مورد سوءاستفاده قرار گیرد، مگر آنکه موضوع رژیم خاصی قرار گیرد. در انگلستان، مراجع صالحه تنها در رابطه با دانشنامه‌هایی که از مؤسسات معتبر شناخته‌شده در آن کشور صادر شده باشد، «تأییدیه» صادر می‌نمایند. بنابراین، چنانچه از مرجع صالح در این کشور خواسته شود گواهی صادره از یک سردفتر رسمی را که مربوط به یک مدرک خارجی است تأیید نماید، آن مرجع از تأیید گواهی انگلیسی خودداری خواهد کرد. دانشنامه‌ها باید در این کشور توسط سردفتران اسناد رسمی یا مشاوران حقوقی^{۴۸} تأیید شود و همچنین آن مرجع صلاحیت‌دار، اعتبار مؤسسه صادرکننده دانشنامه را با بررسی فهرستی که نام آن مؤسسه در آن است، پیش از صدور «تأییدیه» مربوط به تصدیقیه سردفتر اسناد رسمی تأیید نماید.^{۴۹}

آنچه مسلم است اینکه سیستم کنوانسیون بر مبنای اعتماد متقابل دولت‌های عضو بنیان نهاده شده است. لذا تأییدیه‌های صادره از سوی مراجع صلاحیت‌دار دولت‌های عضو باید مورد قبول کشور محل ارائه قرار گیرد و آن کشور نمی‌تواند صرفاً با این ادعا که آن سند بر اساس نظامات داخلی او سند عمومی محسوب نمی‌شود، از قبول آن خودداری کند.

46. The Application of the Apostille Convention to Diplomas Including Those Issued by Diploma Mills, drawn up by the Permanent Bureau, December 2008, p. 9.

47. *Ibid.*, pp. 9-11.

48. Notary Public or Solicitor

49. The Application of the Apostille Convention to Diplomas Including Those Issued by Diploma Mills, drawn up by the Permanent Bureau, December 2008, p.12, And, Questionnaire: Diplomas and other education documents within the framework of the Apostille Convention, Prepared by the Permanent Bureau, April 2005, p. 4.

همچنین کلیه «تأییدیه‌ها» صادره از اداره مشترک‌المنافع و خارجه انگلیس، حاوی این عبارات است: «Apostille یا تأییدیه تنها تأیید می‌نماید که امضا، مهر یا تمبر منقوش بر سند، اصل است. این بدان معنی نیست که محتوای سند صحیح بوده یا اینکه اداره مشترک‌المنافع و خارجه، محتوای آن را تأیید می‌نماید». ن.ک:

<http://www.fco.gov.uk>

د) وضعیت «ترجمه اسناد دولتی» در نظام کنوانسیون لاهه ۱۹۶۱

اما سؤالی که در پی طرح موضوع الحاق ایران به کنوانسیون لغو ضرورت تصدیق اسناد دولتی به وجود خواهد آمد این است که ترجمه سند عمومی ارائه شده، با عنایت به سازوکار خاص این کنوانسیون، که صرفاً در پی احراز اصالت سند عمومی صادره است، چه وضعی خواهد داشت. در این رابطه دبیرخانه کنفرانس حقوق بین الملل خصوصی، اقدام به توزیع پرسشنامه‌هایی میان دولت‌های عضو این کنوانسیون نمود و متعاقباً عملکرد دولت‌های مذکور را طی سند شماره ۱۳ در ژانویه ۲۰۰۹ منتشر ساخت.^{۵۰} در این ارتباط جهت روشن شدن موضوع، حاصل گزارش دبیرخانه به شرح ذیل نقل می‌شود:

دولت‌ها در این خصوص که آیا ترجمه سند ارائه شده در کشور آن‌ها می‌تواند یک سند عمومی محسوب شود به دو دسته تقسیم شده‌اند. از ۴۲ کشور پاسخ‌دهنده به این سؤال، ۲۱ دولت چنین پاسخ داده‌اند که برای چنین اسنادی، «تأییدیه» صادر می‌نمایند و به همان میزان اعلام کرده‌اند که چنین نمی‌کنند. ایرلند در حقیقت، هم پاسخ مثبت داده است و هم پاسخ منفی. توضیح آنکه ترجمه‌ها باید پیش از اینکه مرجع صلاحیت‌دار، «تأییدیه» را بر روی سند الصاق کند، توسط دفتر رسمی یا وکیل تصدیق شده باشد.

از ۲۱ دولتی که برای ترجمه تأییدیه صادر نمی‌کنند، ۴ دولت اعلام کرده‌اند که برای تصدیقیه الصاقی به ترجمه یا تصدیقیه سردفتر اسناد رسمی نسبت به مهر و امضای مترجم، «تأییدیه» صادر می‌کنند.

از ۲۱ دولتی که برای ترجمه «تأییدیه» صادر می‌کنند، دو دولت اعلام کرده‌اند که ترجمه باید توسط سردفتر اسناد رسمی تصدیق شود. ۶ دولت اعلام کرده‌اند که ترجمه صورت گرفته توسط مترجم رسمی، سند عمومی است. نیوزلند پاسخ داده است که چنانچه ترجمه همراه سندی که مربوط به آن است ارائه شده باشد، آن ترجمه ملحق و ادامه آن، سند اصلی تلقی شده و «تأییدیه» به آن ملصق می‌شود. اما «تأییدیه» تنها امضا یا مهر سند را تصدیق می‌کند. (به عبارت دیگر، مهر و امضای سند ترجمه شده را تصدیق نمی‌کند)، بدین معنی که صحت ترجمه مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. چنانچه ترجمه به تنهایی ارائه شود، ترجمه سند به تنهایی به عنوان سند مجزا بررسی می‌شود. لتونی اعلام کرده است که برای ترجمه‌ای که مؤسسه دولتی صادرکننده سند دولتی اصلی انجام داده و نیز برای ترجمه‌هایی که سردفتر اسناد رسمی تصدیق کرده باشد «تأییدیه» صادر می‌نماید.

در اغلب دولت‌هایی که برای ترجمه سند، «تأییدیه» ارائه می‌کنند، سند ترجمه شده، سند عمومی یا خصوصی محسوب می‌شود. از ۲۲ دولت پاسخ‌دهنده، ۱۹ دولت اعلام کرده‌اند که

50. Summary of Responses to the Questionnaire of August 2008 Relating to the Apostille Convention, with Analytical Comments (Summary and Analysis Document), drawn up by the Permanent Bureau, January 2009, pp. 25-26.

تأییدیه را برای ترجمه هر دو نوع سند (عمومی و خصوصی) صادر می‌نمایند. ۳ دولت اعلام کرده‌اند که «تأییدیه» را تنها برای ترجمه اسناد عمومی صادر می‌نمایند.

هنگامی که برای سند ترجمه‌شده، «تأییدیه» صادر شد، از ۲۲ دولت پاسخ‌دهنده، ۱۵ دولت اعلام کرده‌اند که «تأییدیه»، امضا و سمت مترجم را تصدیق می‌کنند. ۶ دولت اعلام کرده‌اند که «تأییدیه»، امضا، سمت و مهر سردفتر اسناد رسمی را تأیید می‌کنند. السالوادور اعلام کرده است که «تأییدیه» به امضای مأمور دیوان عالی که امضای سردفتر را تنفیذ کرده است، اعتبار می‌بخشد.

به‌طور خلاصه:

- دولت‌ها در رابطه با اینکه ترجمه یک سند در دولت آن‌ها سند عمومی محسوب می‌شود دو دسته هستند.

- در اغلب دولت‌ها برای ترجمه تصدیق‌شده سند عمومی یا خصوصی، «تأییدیه» صادر می‌شود.

- در جایی که «تأییدیه» برای ترجمه تصدیق‌شده صادر می‌شود، در اغلب دولت‌های پاسخ‌دهنده، «تأییدیه»، مهر، امضا و سمت مترجم را تصدیق می‌کند و در تعداد اندکی از کشورهای پاسخ‌دهنده، «تأییدیه»، مهر، امضا و سمت سردفتر اسناد رسمی تصدیق‌کننده ترجمه را تأیید می‌نماید.

با عنایت به رویه جاری در کشورهای عضو این کنوانسیون و با مقایسه وضعیت نظام ترجمه رسمی در ایران با عملکردهای مذکور، می‌توان نتیجه گرفت از آنجاکه اداره امور مترجمان رسمی قوه قضاییه، مهر و امضای مترجم رسمی ترجمه‌کننده سند را تأیید می‌نماید، مرجع صلاحیت‌دار، صرفاً نسبت به مهر و امضای اداره مربوطه در قوه قضاییه «تأییدیه» صادر می‌کند. حال چنانچه سند ترجمه‌شده، یک سند عمومی باشد، مرجع صلاحیت‌دار، اقدام به صدور دو «تأییدیه» خواهد نمود، یکی برای اصل یا کپی مصدق سند دولتی و دیگری برای ترجمه مترجم رسمی دادگستری. راه‌حل دیگر در این ارتباط این است که همانند سیستم پیش‌بینی‌شده در کشور نیوزیلند که در بالا به آن اشاره شد، برگ تأییدیه، بنا به درخواست متقاضی به ترجمه منضم به اصل یا تصویر سندی که توسط مترجم رسمی ترجمه شده است، الصاق شود.

۲-۳. صدور تأییدیه (Apostilles)

پس از آنکه قلمرو اعمال کنوانسیون در ماده ۲، محدود به لغو «تصدیق» توسط نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی شد، کنوانسیون در ماده ۳، تنها تشریفات را که ممکن است به‌منظور تأیید یک سند مورد نیاز باشد تشریح می‌کند.

عبارت قسمت اول ماده ۳ چنین بیان می‌دارد: «تنها تشریفات اداری که ممکن است به منظور تصدیق امضا، اهلیت شخص امضاکننده سند و در صورت لزوم برای تصدیق مهر یا تمبر آن لازم باشد، الصاق تأییدیه مذکور در ماده ۴ است که در کشور محل تنظیم سند و توسط مقامات ذیصلاح آن کشور صادر شده باشد...».

در تنظیم عبارت فوق، مباحثات طولانی میان کشورها وجود داشت چرا که این موضوع، در کنار لغو «تصدیق»، اساس تنظیم این کنوانسیون را تشکیل می‌دهد. سؤال این بود که آیا با لغو «تصدیق» توسط نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی دولت محل ارائه سند، دیگر می‌توان به اعتبار سند خارجی اعتماد کامل داشت یا ضروری است تشریفات ساده‌تر و متفاوتی نسبت به «تصدیق» مقرر شود؟

در این ارتباط سه سیستم پیشنهاد شد:

۱- بر اساس سیستم اول که بر مبنای آزادی کامل بنا می‌شد، طرفی که سند به او ارائه شده بود بر اصل و صحت سند و امضای منقوش بر آن تا هنگامی که خلاف آن ثابت شود یا رسیدگی و آیینی به منظور اثبات جعلی بودن آن بر اساس قانون حاکم آغاز شود، اتکا می‌نمود.

۲- بر اساس سیستم دوم، در عین لغو تصدیق، اراده‌ای مبنی بر ترک همه ضوابط تأییدیه احراز اصالت امضا وجود نداشت بلکه حفظ برخی معیارهای کنترلی ضروری شناخته می‌شد و این امر با الصاق گواهی‌نامه صادره توسط مرجع صلاحیت‌دار دولت محل صدور سند تأمین می‌شد.

۳- سیستم سوم شامل هر دو سیستم اول و دوم بود و به نوعی گزینشی عمل می‌کرد. بدین منظور برای برخی از اسناد نظیر اسناد قضایی، پذیرش آزادی کامل با اعمال سیستم اول امکان‌پذیر است. از سوی دیگر، برای اسناد محضری و اداری، الصاق تصدیقیه توسط مرجع صلاحیت‌دار کشور محل صدور، ضروری است.^{۵۱}

اما خطرات اعمال سیستم اول، یعنی آزادی کامل ارائه اسناد، فارغ از صدور «تأییدیه»، باعث شد کشورها این گزینه را حذف کنند. در این میان، سیستم گزینشی به دلیل سختی‌های تفکیک میان اسنادی که مشمول آزادی کامل می‌شود و اسنادی که از سازوکار کنترل شده بهره‌مند می‌شود و نیز عدم امکان طبقه‌بندی دقیق در این رابطه و همچنین تبعیضی که تفکیک مذکور با ارزش‌گذاری بی‌مورد میان اسناد ایجاد می‌نماید، پذیرفته نشد. با این حال، پذیرش مطلق سیستم یکپارچه مذکور در گزینه دوم، مورد انتقاد طرفداران سیستم اول قرار گرفت چرا که به اعتقاد آن‌ها قبول گزینه دوم در خصوص اسنادی چون آرای محاکم قضایی که در بسیاری کشورها اصولاً نیاز به تصدیق آن‌ها وجود ندارد و از اعتماد کامل آنان برخوردار است، در راستای اهداف این کنوانسیون، گامی به عقب خواهد بود. اگرچه این اعتراض موجب جایگزینی کامل سیستم

51. See: Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention, pp. 8-9.

دوم نشد، عبارات ماده ۳ به‌نحوی بادر نظر گرفتن نظرات پیروان سیستم آزاد تنظیم شد. به‌عنوان مثال، عبارت نخست قسمت اول ماده ۳ بیان می‌دارد: «تنها تشریفات اداری که ممکن است به‌منظور تصدیق ... لازم باشد الصاق تأییدیه مذکور در ماده ۴ است...». اولاً، بر اساس این کنوانسیون، حداکثر تشریفات مورد نیاز، الصاق «تأییدیه» است و تشریفات مضاعف دیگری را نمی‌توان اعمال کرد. ثانیاً، الصاق تأییدیه نیز اختیاری است. به‌عبارت دیگر، دولت محل ارائه سند، در اعلام ضرورت یا عدم ضرورت ارائه «تأییدیه» توسط دیگر کشورها و اتباع آن‌ها نزد مراجع داخلی خود، نسبت به یک یا چند گروه از اسناد دولتی، آزاد است.

به‌علاوه، دیدگاه مربوط به سیستم آزاد به‌نحو صریح‌تری در قسمت اخیر ماده ۳ به این صورت آمده است: «... با وجود این، تشریفات مذکور در بند فوق، زمانی که قوانین، مقررات یا رویه جاری در کشوری که سند در آن ارائه شده یا موافقت‌نامه‌ای میان دو یا چند دولت عضو، این تشریفات را لغو، ساده یا خود سند را از تصدیق معاف نموده است، نمی‌تواند مورد درخواست قرار گیرد».

به‌عبارت دیگر، صدور تأییدیه در دو مورد ضرورت ندارد: درجایی که بر اساس قوانین داخلی دولت محل ارائه سند، ضرورت تصدیق اسناد عمومی برداشته شود و هنگامی که موافقت‌نامه‌ای میان دو یا چند کشور، این ضرورت را لغو نماید.

به‌منظور اجرای سیستم یکپارچه در اجرای این کنوانسیون، ماده ۴ به شکل «تأییدیه» الصاقی به سند مورد نظر می‌پردازد. این «تأییدیه» لزوماً باید به شکل نمونه‌ای باشد که به انتهای کنوانسیون ضمیمه شده است. این «تأییدیه» می‌تواند به زبان رسمی مرجع صادرکننده آن تنظیم شود. در عین حال کاربرد دو زبان در تنظیم آن نیز بلامانع است. با وجود این بر اساس قسمت اخیر ماده ۴، عنوان «تأییدیه»^{۵۲} باید به زبان فرانسه باشد.^{۵۳} در عین حال، کمیسیون ویژه در پیشنهادهاى خود، استفاده از روش‌ها و ابزار دیگری چون روبان، مهر برجسته و ... بر روی تأییدیه را عاملی برای رد یا عدم قبول تأییدیه در کشور محل ارائه سند نمی‌داند.^{۵۴}

با این حال، کمیسیون ویژه پیشنهاد نموده است که «تأییدیه» صادره توسط مراجع صلاحیت‌دار کشورها باید در حد امکان، مشابه مدل ضمیمه کنوانسیون باشد. هدف از این تشریفات، ساده کردن و تسهیل گردش بین‌المللی اسناد عمومی است. در عین حال، دبیرخانه دائمی کنفرانس حقوق بین‌الملل خصوصی بر این عقیده است که به‌منظور جلوگیری از کاهش کارایی کنوانسیون، باید

52. Apostille (Convention de la Haye du 5 October 1961)

53. این در حالی است که موضوع اخیر در مصوبه مجلس شورای اسلامی در رابطه با پیوست کنوانسیون رعایت نشده و عبارت فرانسوی مذکور به فارسی ترجمه شده است.

54. *Ibid* [5], 5.

رویکردی عملی و واقع‌بینانه در مقابل یک رویکرد تشریفاتی پذیرفته شود.^{۵۵} از این رو گوناگونی اشکال «تأییدیه» صادره میان مراجع مذکور نباید تا جایی که آن «تأییدیه» به روشنی به‌عنوان «تأییدیه» صادره تحت کنوانسیون قابل شناسایی است مبنایی جهت رد آن باشد.^{۵۶} اخیراً برخی کشورهای عضو کنوانسیون، اقدام به صدور «تأییدیه» الکترونیکی نموده‌اند. در این مسیر، اطلاعات مربوط به نوع سند تأییدشده، شماره و تاریخ تأیید نیز به‌صورت الکترونیکی ذخیره می‌شود. این امر ضمن کاهش احتمال تقلب و جعل در صدور تأییدیه‌ها، امکان پاسخ‌گویی به استعلامات صورت‌گرفته از دیگر کشورها در اطمینان از صدور «تأییدیه» مربوطه را آسان‌تر خواهد نمود.

اصولاً کشورها در قبال صدور «تأییدیه»، مبلغی را از ذی‌نفع درخواست می‌نمایند. در کنوانسیون به دریافت و میزان آن مبلغ اشاره نشده است. گزارش توجیهی گزارشگر کمیسیون تهیه‌کننده کنوانسیون، این امر را موضوع امور داخلی دولت‌ها می‌داند. با وجود این، نمایندگان دولت‌ها پذیرفته‌اند که این هزینه باید معقول و مناسب^{۵۷} باشد. چنانچه این هزینه بیشتر از میزان مقرر در اجرای شیوه سنتی تأیید اسناد باشد، کنوانسیون از اهداف خود به دور خواهد افتاد.

الف) آثار تأییدیه صادره

ماده ۳ کنوانسیون، اثر «تأییدیه» را به تصدیق امضاء، مقام شخص امضاکننده سند و در صورت لزوم، مهر یا تمبر منقوش بر آن سند محدود می‌نماید. بنابراین اثر یک «تأییدیه» به محتوای سندی که «تأییدیه» به آن الصاق شده است تسری نمی‌یابد.^{۵۸} «تأییدیه» به‌طور خاص باید واجد امضاء، مهر یا تمبر مرجع صادرکننده آن باشد. باین‌حال، برابر قسمت اخیر ماده ۵ کنوانسیون، «امضاء، مهر و تمبر «تأییدیه» از تصدیق معاف است». بنابراین چنانچه «تأییدیه» بدون امضاء، مهر یا تمبر، به‌طور ناقص تنظیم شده باشد و شبهاتی را برانگیزد، موضوع باید توسط مرجع صادرکننده، رسیدگی و صحت صدور تأیید شود.^{۵۹}

طرح‌ریزی سازوکار صدور «تأییدیه» بر اساس کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه از مزیت نسبتاً مهمی برخوردار است و آن جلوگیری از تقلب در تهیه و ارائه اسناد است. این مهم به‌درستی بر عهده مراجع صلاحیت‌دار کشور محل صدور سند گذاشته شده است چه اینکه این کشور بهتر از دولت

55. Succinct Explanations in Preparation of the Special Commission, Drawn up by the Permanent Bureau, August 2003, p. 12.

56. Conclusions and Recommendations Adopted by the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions, November 2003, p. 5.

57. Reasonable.

58. *Ibid.*

59. *Ibid* [53], 13.

محل ارائه سند نسبت به تأیید امضا و مهر منقوش بر آن و اینکه آیا سند موردنظر، سندی عمومی و لاجرم مشمول کنوانسیون است، صلاحیت دارد. این راه‌حل، دولت محل ارائه سند را از صرف زمان طولانی به‌منظور اطمینان از صحت و اعتبار سند معاف می‌کند. این موضوع به‌طور خاص در ارتباط با مؤسسات آموزشی که از طریق اینترنت اقدام به ارائه مدارک دانشگاهی می‌نمایند، می‌تواند راه‌حل بسیار مناسبی باشد. باوجود این لازم به ذکر است که سیستم مذکور به‌طور کامل، اختیار ارزیابی مدرک را از کشور محل ارائه آن سلب نمی‌کند. گزارش توجیهی کنوانسیون مشخص می‌کند «چنانچه تأییدیه به اشتباه به مدرکی که خارج از قلمرو کنوانسیون است منضم شده باشد، آن تأییدیه نمی‌تواند واجد کیفیت تغییردهنده ماهیت سند و تبدیل آن به یک سند عمومی باشد. اگر آن سند در سمت شخصی اشخاص امضا و صادر شده باشد، دولت محل ارائه سند، این حق را برای خود محفوظ می‌دارد که اثبات کند این سند در واقع سند عمومی در معنای قوانین کشور محل صدور نیست. دلیل عدم ذکر این موضوع در کنوانسیون بدین خاطر بوده است که تهیه‌کنندگان پیش‌نویس کنوانسیون گمان می‌کردند ضرورتی برای ذکر صریح این موضوع در کنوانسیون وجود ندارد».^{۶۰}

در اینجا همچنین لازم است اشاره شود که «تأییدیه» ضمیمه یک دانشنامه به معنای اعطای شناسایی قانونی آن مدرک در خارج نیست. «تأییدیه» بدین معنی نیست که دانشنامه قانوناً^{۶۱} توسط دولت‌های عضو کنوانسیون به رسمیت شناخته می‌شود بلکه صرفاً اعتبار امضا، سمتی که امضاکننده در آن مقام عمل کرده است و در موارد مقتضی، مهر و تمبر روی سند را تأیید می‌کند.^{۶۲} افکار عمومی همواره از این محدودیت اثر تأییدیه‌ها آگاه نیست و مراکزی که بدون گذراندن دوره‌های آموزشی دانشنامه صادر می‌کنند، به‌طور خاص به دنبال بهره‌برداری از این عدم آگاهی هستند.^{۶۳}

همچنین بر اساس پیشنهادهای کمیسیون ویژه بررسی عملکرد این کنوانسیون در سال ۲۰۰۹، «پذیرش، قبول و ارزش اثباتی اسناد عمومی تأییدشده»^{۶۴} مشمول قانون دولت مقصد خواهد بود.^{۶۵}

60. *Ibid* [53], 11.

61. *Ipsa jure*

62. *Ibid* [53], 9.

63. Questionnaire: Diplomas and other education documents within the framework of the Apostille Convention, Prepared by the Permanent Bureau, April 2005, p. 6.

64. Apostilled Public Documents

65. Conclusions and Recommendations of the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Service, Taking of Evidence and Access to Justice Conventions, (2 to 12 February 2009), no. 82.

ب) رویه کشورها در صدور «تأییدیه»

به‌طور کلی، عملکرد دولت‌ها در صدور «تأییدیه» یکسان نیست. باین حال دو شکل اصلی در این روند مورد توجه دولت‌ها بوده است.

بر اساس روش نخست، سیستم «تأییدیه»، جایگزین هر روند یا تشریفات دیگری در رابطه با تصدیق اسناد عمومی می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، هیچ‌گونه تصدیق میانی یا مقدماتی پیش از صدور «تأییدیه» وجود نخواهد داشت و اسناد عمومی مستقیماً جهت صدور «تأییدیه» به مرجع صلاحیت‌دار مربوطه ارائه خواهد شد. هدف نهایی کنوانسیون لاهه ۱۹۶۱، اعمال سیستم یک‌مرحله‌ای صدور «تأییدیه» است؛ بدین معنا که متقاضی به‌منظور اخذ «تأییدیه»، تنها باید به یک مرجع واحد مراجعه نماید.

بر اساس روش دوم، اسناد عمومی (یا برخی از طبقات آن) در مرحله اول توسط یک مرجع واسطه که ابزار واقعی جهت تأیید اعتبار امضا، مهر یا تمبر منقوش بر سند عمومی را دارد، تصدیق می‌شود همانند آنچه در ایران در خصوص مدارک دانشگاهی، با تأیید ابتدایی وزارت علوم صورت می‌پذیرد. سپس سند عمومی جهت صدور «تأییدیه» به مرجع صالح مربوطه ارائه خواهد شد. در این مرحله، «تأییدیه» صادره از آن مرجع، تأیید تصدیق مرجع واسطه یا میانی است نه تأیید اصل سند موردنظر. در این مرحله، سند عمومی همراه با «تأییدیه» آن و تصدیقیه مرجع قبلی، در خارج ارائه خواهد شد.^{۶۶} در این رابطه، عملکرد کشورها بر اساس نحوه حصول اطمینان آنان از اصالت و صحت سند ارائه‌شده تنظیم یافته است.

به نظر می‌رسد روش دوم با نظام فعلی تأیید اسناد در ایران منطبق است. بنابراین در راستای اعمال آن بر نظام پیش‌بینی‌شده در کنوانسیون، کلیه مراجع مربوطه در کشور که به‌نحوی سند عمومی صادر می‌کنند، باید ارگانی را در مدیریت مرکزی سازمان خود مشخص نمایند که اصالت سند صادره در مجموعه دستگاه را به مرجع صدور تأییدیه اعلام کند. بر این اساس مرجع صدور تأییدیه نسبت به صحت و اصالت سند صادره اطمینان حاصل کرده و نسبت به صدور تأییدیه اقدام خواهد نمود.

۳. اقدامات لازم به‌منظور اجرایی نمودن کنوانسیون

۳-۱. اقدامات قانونی

ماده ۲ قانون راجع به ترجمه اظهارات و اسناد در محاکم و دفاتر رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۲۰ با اصلاحات ۱۳۷۶/۴/۲۹ بیان می‌دارد: «ترجمه اسناد ذیل باید از طرف مترجمین رسمی یا مأمورین سیاسی و قنسولی تصدیق شده باشد:

الف) اسنادی که در یکی از کشورهای بیگانه یا در ایران به یکی از زبان‌های غیرفارسی تنظیم شده و در یکی از محاکم و ادارات ایران مورد استفاده باشد.

ب) اسنادی که در ایران تنظیم شده و ترجمه آن به‌منظور استفاده در یکی از کشورهای بیگانه مورد حاجت باشد»،

و ماده ۱۲۹۵ قانون مدنی بیان می‌دارد: «محاکم ایران به اسناد تنظیم‌شده در کشورهای خارجه همان اعتباری را خواهند داد که آن اسناد مطابق قوانین کشوری که در آنجا تنظیم شده، دارا می‌باشد مشروط بر اینکه:

... رابعاً- نماینده سیاسی یا قنصلی ایران در کشوری که سند در آنجا تنظیم شده یا نماینده سیاسی و قنصلی کشور مزبور در ایران تصدیق کرده باشد که سند موافق قوانین محل، تنظیم یافته است».

با ملاحظه مجموع این دو ماده می‌توان نتیجه گرفت که قانونگذار ایران، الزامی به تأیید اصالت سند ترجمه‌شده در ایران به‌منظور ارائه در خارج از کشور مقرر ننموده است و حال آنکه چنانچه سند صادره در خارج از کشور به‌منظور ارائه به محاکم ایران مدنظر باشد، ضروری است که موافقت آن سند با قوانین محل تنظیم آن احراز شود. به‌عبارت‌دیگر، این اصالت سند است که باید به‌نحو مقتضی محرز شود. اما با الحاق به این کنوانسیون، این الزام برای کشورهای عضو وجود خواهد داشت که اصالت سند موردنظر را تأیید نمایند. از سوی دیگر آنچه مسلم است، با الحاق به کنوانسیون مذکور، قسمت اخیر ماده ۱۲۹۵ و ماده ۱۲۹۶ در مرحله اجرا با کشورهای عضو این کنوانسیون که با دولت ایران طرف هستند، نسخ خواهد شد.

۲-۳. اقدامات اجرایی

اگرچه به نظر می‌رسد این کنوانسیون از معاهدات خوداجرا بوده و با تصویب آن در مجلس، ضرورت تهیه قانون لازم به‌منظور اجرایی کردن آن منتفی است، تهیه آیین‌نامه اجرایی، شامل احصای اسناد دولتی در ایران، وظایف نهادهای داخلی در نحوه تأیید مهر و امضای اسناد مربوط به حیطه وظایف آن‌ها، چگونگی تأیید و پذیرش اسناد بیگانه در کشور، تعیین دقیق وظایف مرجع صادرکننده تأییدیه و ...، با مشارکت تمامی نهادهای دولتی و محوریت قوه قضاییه و وزارت امور خارجه ضروری است. در این راستا به‌طور مشخص، مرجع یا مراجع صلاحیت‌دار (با عنایت به نوع سیستم یک‌مرحله‌ای یا چندمرحله‌ای) به‌منظور صدور تأییدیه باید تعیین شود. در همین ارتباط ضروری است که امضا و در موارد مقتضی مهر مراجع صادرکننده اسناد عمومی نیز جمع‌آوری و به‌نحو مقتضی به‌روزرسانی شود. همچنین به‌منظور

ثبت و صدور تأییدیه‌های الکترونیک در مرجع یا مراجع صدور تأییدیه، نرم‌افزارهای رایانه‌ای لازم در این زمینه باید تهیه شود.

۳-۳. اطلاع‌رسانی

به‌منظور افزایش کارایی این کنوانسیون، بسترسازی مناسب برای اجرای مؤثر آن ضرورت دارد. این مهم از جمله از طریق اطلاع‌رسانی مقتضی به جامعه میسر خواهد شد. این اطلاع‌رسانی شامل این موارد است: آگاه‌سازی مردم از نحوه عملکرد سیستم مقرر در کنوانسیون، آگاه‌سازی دستگاه‌های ذی‌ربط حاکمیتی به‌منظور پذیرش اسناد صادره در خارج با عنایت به کنوانسیون مذکور و آموزش نمایندگی‌های کنسولی و سیاسی کشور در خارج، به‌منظور عدم تأیید اسناد صادره در کشور متوقف‌فیه که عضو کنوانسیون و طرف جمهوری اسلامی ایران است.

نتیجه

به‌طور کلی ارزیابی دبیرخانه کنفرانس حقوق بین‌الملل خصوصی از کنوانسیون با عنایت به پاسخ‌های واصله از کشورها به پرسش‌نامه‌های ارسالی توسط دبیرخانه، «عالی» بوده است. تعدادی از کشورها آن را «خوب» و یکی از ایالات آمریکا اعمال کنوانسیون را «رضایت‌بخش» دانسته است. در راستای اعمال کنوانسیون، دولت‌ها همچنین مشکلات خود را در دو گروه رد تأییدیه‌های معتبر توسط مراجع صلاحیت‌دار برخی کشورهای عضو و تفسیر قلمرو کنوانسیون اعلام کرده‌اند.^{۶۷}

سنگاپور اعلام کرده است که بر اساس قوانین داخلی‌اش ضرورت ندارد که اسناد دولتی بیگانه تصدیق شده باشد یا به‌نحو دیگری مورد تأیید قرار گیرد اما در عین حال می‌پذیرد که کنوانسیون مذکور، مخارج و هزینه‌های روند تصدیق را برای اسناد صادره در این کشور و ارائه آن در خارج کاهش می‌دهد^{۶۸} چرا که به‌هرحال اتباع این کشور، زمانی که مایلند اسناد صادره در کشور خود را در خارج ارائه نمایند باید ضروریات اسناد عمومی خارجی را رعایت کنند. لذا سختی‌های اجابت این امر با الحاق به کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه برطرف خواهد شد.^{۶۹}

از سوی دیگر الحاق به کنوانسیون، هیچ‌گونه تأثیر ماهوی بر اسناد صادره در دولت‌های عضو نخواهد داشت و صدور «تأییدیه» صرفاً از اثر شکلی برخوردار بوده و تسهیل‌کننده برخی مراحل اداری است.

67. *Ibid* [43], 6.

68. *Ibid*, p. 10.

69. Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention, 1961, p. 2., Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention), 1961, p

همچنین از آنجاکه با الحاق به کنوانسیون، ضرورت مراجعه به نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی خارجی در کشورها منتفی می‌شود، این امر می‌تواند خود منبعی درآمدزا برای مرجع یا مراجع صلاحیت‌دار داخلی صادرکننده «تأییدیه» و مانعی برای نمایندگی‌های خارجی جهت کسب درآمد از اتباع ایرانی باشد. درعین‌حال روشن است که با الحاق به این کنوانسیون، درآمدهای ناشی از تأیید اسناد توسط نمایندگی‌های کشورهای عضو این کنوانسیون کاهش خواهد یافت.

نکته قابل‌توجه در رابطه با این کنوانسیون، موج جدید اقبال کشورها به عضویت در این کنوانسیون نسبتاً قدیمی است که قریب پنجاه سال از عمر آن می‌گذرد، به‌نحوی که از ۱۰۶ دولت عضو، بیش از ۳۰ دولت پس از سال ۲۰۰۰ به عضویت این کنوانسیون درآمده‌اند. مجموع دلایل فوق، بیانگر مطلوب‌بودن الحاق دولت ایران به کنوانسیون ۱۹۶۱ لاهه بوده و می‌طلبد که نهادهای قانونی ذی‌ربط، اقدامات لازم به‌منظور تهیه آیین‌نامه اجرایی کنوانسیون و نیز تقدیم سند الحاق را به کنوانسیون به امین آن انجام دهند.

منابع:

- Convention Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents (*Concluded 5 October 1961*)
- http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=41
- http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=1
- Conclusions and Recommendations Adopted by Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions (28 October to 4 November 2003), p. 4.
- “Reports and Recommendations of Section Committees”, (United States of America) International Lawyers, *ABA Section of International Law*, vol. 9, no. 4, p. 765.
- Loussouarn. Y., Explanatory Report on the Hague Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents (hereinafter, Explanatory Report on the 1961 Hague Apostille Convention), 1961, pp.1-2, at: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=52&dtid=3,
- Conclusions and Recommendations of the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Service, Taking of Evidence and Access to Justice Conventions, (2 to 12 February 2009), no. 72.
- Conventions and Recommendations Adopted by the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions, November 2003, no.11, see http://www.hcch.net/upload/wop/lse_concl_e.pdf
- Questions Relating to the Apostille Convention (1): Which documents may be Apostilled?, 2006, At: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=3770&dtid=28
- Hague Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalisation for Foreign Public Documents, Succinct explanations in preparation of the Special Commission, drawn up by the Permanent Bureau, August 2003, p. 9.
- Succinct Explanations in Preparation of the Special Commission, Drawn up by the Permanent Bureau, August 2003, p. 9.
- Hague Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalization for Foreign Public Documents (Hague Apostille Convention), Questionnaire: Diplomas and other education documents within the framework of the Apostille Convention, Prepared by the Permanent Bureau, April 2005, p. 3.
- The Application of the Apostille Convention to Diplomas Including Those Issued by Diploma Mills, drawn up by the Permanent Bureau, December 2008, p. 9.
- The Application of the Apostille Convention to Diplomas Including

Those Issued by Diploma Mills, Drawn up by the Permanent Bureau, December 2008, p. 12, And, Questionnaire: Diplomas and other education documents within the framework of the Apostille Convention, Prepared by the Permanent Bureau, April 2005.

- Summary of Responses to the Questionnaire of August 2008 Relating to the Apostille Convention, with Analytical Comments (Summary and Analysis Document), drawn up by the Permanent Bureau, January 2009, pp. 25-26.
- Conclusions and Recommendations Adopted by the Special Commission on the Practical Operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions, November 2003, p. 5.